

17.04.202 - 9-Б

Історія України

Вч. Рзаєва Н.О

## **Тема: Особливості соціально-економічного розвитку. Індустріальна модернізація.**

**Мета:** показувати на карті території українських земель початку ХХ ст.; характеризувати особливості соціально-економічного розвитку українських земель; визначати основні тенденції та суперечності процесу соціально-економічного розвитку українських земель початку ХХ ст.; індустріальної модернізації в українських землях; пояснювати й застосовувати терміни та поняття: «страйк», «монополізація економіки», робити аргументовані висновки щодо розвитку кооперативного руху в Наддніпрянщині.

### **Актуалізація опорних знань**

#### **Бесіда**

1. Пригадайте особливості економічного розвитку українських земель у складі Російської імперії в другій половині ХІХ ст.?
2. Які наслідки для розвитку економіки мало скасування кріпацтва?
3. Назвіть феодальні пережитки, що збереглися в сільському господарстві України після скасування кріпацтва.

### **Вивчення нового матеріалу**

#### **Робота з термінами та поняттями (запишіть)**

- **Модернізація** — зміни відповідно до сучасних умов, тобто осучаснення (оновлення суспільства).
- **Індустріалізація** — процес створення крупного машинного виробництва.

#### **Робота зі схемою**

## Індустріальна модернізація. Монополізація.

На початку XX ст. Наддніпрянська Україна була одним з індустріальних регіонів Російської імперії. Проте господарський розвиток стримували економічна криза 1900—1903 рр. та депресія 1904—1908 рр., котру пережила Російська імперія, як і більшість країн світу. Лише в 1909—1913 рр. почалося промислове піднесення.



Усталилася спеціалізація промислових районів. Кам'яновугільна і залізорудна промисловість розвивались у Донецько-Криворізькому басейні, машинобудівна — в містах Південної України, Кисві й Харкові, суднобудівна галузь — у Миколаєві та цукрова — у центральних і північних районах.

## Районування сільського господарства. Кооперативний рух.

На початку XX ст. у Наддніпрянщині тривали процеси, започатковані селянською реформою 1861 року. Відбувався перерозподіл земель на користь власників, які краще пристосувалися до ринкових умов. Тому, з одного боку, зростала чисельність малоземельних і безземельних селян, а з іншого — близько 20% селян (4-5 млн осіб) завдяки посиднянню впертої праці, ініціативності, землеробського та підприємницького таланту до початку XX ст. збільшили свої земельні ділянки і нагромадили певні статки.



У господарствах середняків і заможних селян зросло використання сільськогосподарської техніки та передової агрокультури. Негативний вплив на сільське господарство мали викупні платежі й натуральні повинності селян і залежність селянина від згоди сільської громади щодо його відходу на заробітки.





На початку XX ст. в Україні посилюлася концентрація виробництва, за рівнем якої вона посіла одне з перших місць у світі. Так, п'ять найбільших південних металургійних заводів виробляли майже 25% загальноросійського чавуну. На великих підприємствах України працювало понад 44% робітників, тоді як у США — 33%. Концентрація виробництва сприяла утворенню монополій — об'єднань більшості підприємств якоїсь із галузей промисловості, котрі за рахунок цього могли витіснити з ринку конкурентів і нав'язувати покупцям вигідні для монополістів ціни на свою продукцію.

В Україні сформувалися такі монополії: синдикати «Продвагон» (1901 р.), «Продамет» (1902 р.), «Трубопродаж» (1902 р.), «Продвугілля» (1904 р.). Останній контролював 75% видобутку кам'яного вугілля в Донецькому басейні. У розвиток виробництва активно інвестувався іноземний капітал.



Допомогти малозаможним селянам міг кооперативний рух. Одним з його організаторів у Наддніпрянській Україні став Микола Левитський, син сільського священика з Херсонщини, якого за це називали «артільним батьком». Поширилися такі форми кооперації, як артілі, кредитні каси, крамниці. Проте в Наддніпрянщині уряд перешкоджав діяльності кооперативів, вбачаючи у них організації, навколо яких гуртувались українські національні сили. Ватажки кооперативного руху перебували під постійним наглядом поліції, тож артілі часто закривали, а нових відкривали мало.

На початку XX ст. посилюлася регіональна спеціалізація сільського господарства, що визначилася ще у попередній період. На Півдні України помішники і заможні селяни розширювали посіви зернових, на Правобережжі і частково Лівобережжі — технічних культур, зокрема цукрових буряків для цукроваріння, льону та конопель для виготовлення волокна. Провідну роль відігравало культивування озимої пшениці. На початку XX ст. на українських землях збирали 75% від загальноімперського врожаю цієї культури. Порівняно незначне місце у сільському господарстві належало тваринництву.



## Українські промисловці — меценати

Українське підприємництво формувалося із середовища поміщиків, заможних селян, торгівців. Найчисленнішою групою були заможні селяни, які займалися хліборобством, торгівлею, промислами. Найвідоміші родини українських підприємців: Симиренки, Терещенки, Харитоненки, Яхненки, поряд з єврейською родиною Бродських, польською Бранських, російською Бобринських, займали провідні позиції у цукроварінні.



Основними рисами підприємців були: висока культура господарювання, дух підприємництва, готовність до ризику, поєднаного з комерційним розрахунком, освіченість, відкритість до нового у науці, техніці, духовно-культурній сфері. Складовою нової підприємницької етики стали благодійність і меценатство.

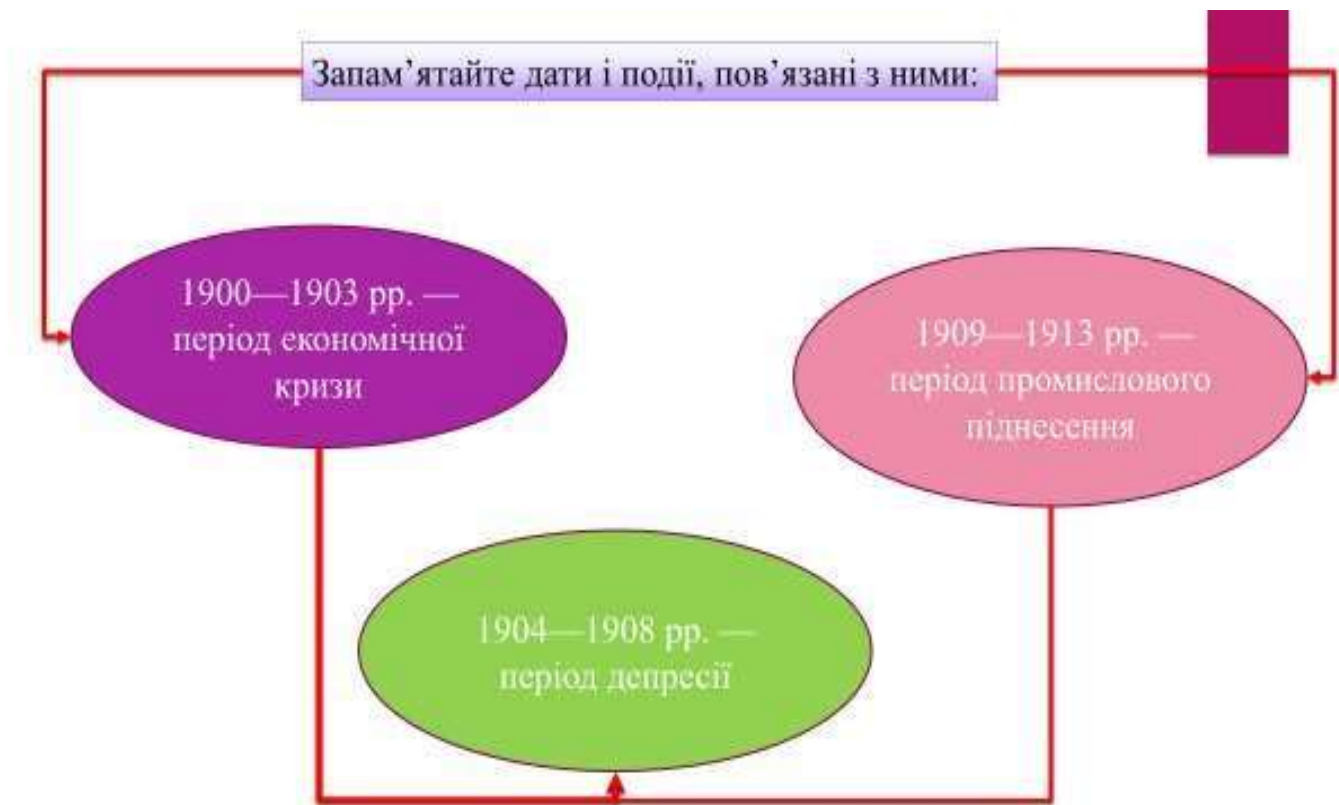


Перші приклади соціальної допомоги подали цукрозаводчики. Вони фінансували будівництво шкіл, видання газет і журналів, діяльність театрів, наукові дослідження. У Млієві поблизу цукрового заводу компанія братів Яхненків та Симиренка побудувала містечко для робітників і службовців на 150 будинків з гуртожитком для одиноких чоловіків та жінок, із 6-класною школою, лікарнею, бібліотекою, церквою. Їхньою фінансовою підтримкою користувалися українські вчені та письменники.

Терещенки виділили кошти на спорудження в Києві приміщення Політехнічного інституту, Музею старовини і мистецтв, а також лікарні для чорноробчих, інчліжок. Херсонський землевласник Євген Чикаленко був меценатом різних починів, зокрема заохочував та фінансував видання наукових праць з історії України, підтримував коштами українські газети і журнали, брав участь в українському національному русі.







### Повторення вивченого

1. У чому проявлявся економічний визиск України?
2. Чому цей визиск посилювався на рубежі XIX-XX ст.?

Перегляньте відео: <https://youtu.be/4E7iDbfkKSc>

### Домашнє завдання:

- Прочитати пар. 35-37.
- Складіть план.
- Повторити тему "Українські землі у складі Австро-Угорщини".

Завдання надсилайте на освітню платформу Human або на ел. адресу  
[nataliarzaeva5@gmail.com](mailto:nataliarzaeva5@gmail.com)

Бажаю успіхів у навчанні!